

در

زراعت و باغبانی شماره ۷۵، تابستان ۱۳۸۶

پژوهش‌های کشاورزی

بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی

• جواد بشیری

عضو هیأت علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی

تاریخ دریافت: مردادماه ۱۳۸۵ تاریخ پذیرش: آذرماه ۱۳۸۵

Email: bashiri16@yahoo.com

چکیده

پژوهش حاضر به منظور سنجش و ارزیابی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، صورت گرفته است. این تحقیق به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. برای تعیین جامعه آماری از روش نمونه‌گیری استفاده شده است. در این پژوهش حوزه موضوعی فعالیت‌های محققان، نوع، زبان و شکل (ساختار) اطلاعات مورد نیاز و همچنین موارد کاربرد، شیوه‌های دستیابی و محل‌های انتقال اطلاعات مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس یافته‌های تحقیق، مهمترین منابع اطلاعاتی مورد نیاز محققان را مجلات تخصصی با ۹۳/۵ درصد، اینترنت ۹۳/۱ درصد و کتاب با ۶۷/۷ درصد تشکیل می‌دهند. در رابطه با موارد استفاده از اطلاعات توسط اعضای هیأت علمی، مطالعه و پژوهش با ۹۷/۳ درصد، انجام پروژه‌های تحقیقاتی با ۸۲/۸ درصد و روزآمدسازی اطلاعات تخصصی با ۶۶/۸ درصد بیشترین فراوانی را نشان می‌دهند. از میان انواع منابع اطلاعاتی مورد استفاده، ۳۵/۳ درصد از اعضای هیأت علمی بیشتر از اطلاعات متن کامل، ۲۸/۹ درصد از چکیده مقالات و ۲۱/۲ درصد از اطلاعات آماری استفاده می‌کنند. همچنین ۹۸ درصد از اعضای هیأت علمی بیشترین اطلاعات مورد استفاده خود را از منابع انگلیسی ذکر کرده‌اند.

کلمات کلیدی: نیازهای اطلاعاتی، نیازسنجی اطلاعات، کاربرد اطلاعات، اعضای هیأت علمی، رفتار اطلاع‌یابی، سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی

Pajouhesh & Sazandegi No:75 pp: 50-58

Survey on scientific boards information needs in Agricultural Research & Education Organization

By: Javad Bashiri, Member of Scientific board of Agricultural Research and Education Organization

Information needs of scientific boards in Agricultural Research and Education Organization is measured and evaluated in this research. Study of research interest fields of researchers, determining different kinds of used information, their languages, structures and application of information as well as the way of access and transfer device of information is among the goals. Survey method is used in this research. Questionnaire is used for information gathering. Due to the large number of population, a sample population is chosen for investigation. Research findings indicate that scientific journals, Internet websites and books are the most important information sources. 97.3 percent of information is used for study and research, 82.8 percent for doing research and 66.8 percent for updating researchers' information. Direct refer to the office library is the common way for accessing information. According to the results, scientific journals with 245 scores, Internet with 244 scores and books with 201 scores are sequent ranked from one to three. Also, 98 percent of scientific boards used information in English language.

Keywords: Information needs, Information needs Assessment, Information use, Scientific boards, Agricultural Research and Education Organization, Information seeking behavior

مقدمه

اهمیت و جایگاه اطلاعات در جامعه امروزی و نقش آن در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به اندازه‌ای است که برخی از صاحب‌نظران، اطلاعات را در ردیف عوامل تولید (کار، زمین و سرمایه) می‌دانند. اطلاعات مهمترین ابزار برای انجام هر نوع فعالیتی محسوب می‌شود و در واقع برای انجام هر کاری ابتدا باید اطلاعات مورد نیاز و مرتبط با آن به درستی شناسایی، گردآوری و بعد مراحل اجرای کار آغاز گردد.

افزایش سریع حجم اطلاعات و تخصصی‌تر شدن علوم، دسترسی کاربران به اطلاعات مناسب را دشوار ساخته است. رشد و گسترش تولید علم باعث شده است تا مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، برای تهیه و تأمین منابع اطلاعاتی مورد نیاز جامعه استفاده‌کننده (مخاطبان)، به صورت گزینشی عمل کنند. دانش تخصصی که حاصل اندیشه محققان و پژوهشگران دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقاتی سراسر جهان است؛ در قالب مقاله، گزارش طرح‌های تحقیقاتی، کتاب و یا به صورت آنلاین از طریق شبکه‌های اطلاعاتی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرد. در چنین جامعه‌ای (جامعه اطلاعاتی) که همه چیز حول محور اطلاعات می‌گردد و همه درصدد دسترسی سریع و آسان به اطلاعات هستند، ضروری است که نیازهای اطلاعاتی هر فرد یا جامعه به درستی شناسایی و برای تهیه و تأمین آنها به دقت برنامه‌ریزی شود تا از اتلاف وقت، هدر رفت هزینه و انباشت اطلاعات نامرتب جلوگیری شود. بنابراین، می‌توان گفت که نخستین اصل در فرایند اطلاع‌رسانی، نیازسنجی اطلاعات یا شناسایی دقیق نیازهای اطلاعاتی کاربران است. بررسی نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان یکی از وظایف خطیر متخصصان حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد (۳).

بررسی و شناخت نیازهای اطلاعاتی، موضوع پژوهش‌هایی است که با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی یا نیازسنجی اطلاعات انجام می‌شوند. نیازسنجی اطلاعات یعنی کاربرد الگوها و فنونی که به کمک آنها می‌توان اطلاعات مناسب و مورد نیاز فرد یا گروه را شناسایی و برای تهیه و تأمین آنها به درستی برنامه‌ریزی کرد. در حوزه اطلاع‌رسانی، نیازشناسی یا نیازسنجی اطلاعات فرآیندی پیچیده است که انجام آن دقت بالایی را می‌طلبد (۲).

مواد و روش‌ها

بیان مسئله

پرسشنامه تکمیل شده، صورت گرفته است. از آنجا که مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی در حال حاضر وظیفه تهیه و تأمین بخش عمده‌ای از اطلاعات مورد نیاز کارکنان سازمان به خصوص محققان و اعضای هیأت علمی را بر عهده دارد، لذا تحقیق حاضر با هماهنگی لازم با این مرکز صورت گرفته است. این مرکز سالانه مبالغ زیادی را برای سفارش، خرید یا اشتراک منابع اطلاعاتی مختلف از جمله کتاب، مجلات تخصصی (چاپی و الکترونیکی)، بانک‌های اطلاعاتی، پروانه‌های ثبت اختراع و اینترنت هزینه می‌نماید. با توجه به این که این پرداخت‌ها عمدتاً ارزی است، ضروری است با دقت بیشتری عمل شود تا علاوه بر گردآوری مناسب‌ترین منابع اطلاعاتی، از سفارش و خرید منابع غیر ضروری و اتلاف سرمایه جلوگیری شود.

اهداف طرح

هدف اصلی

- بررسی و شناخت نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی.

اهداف فرعی

- آگاهی از مسائل و مشکلات اطلاع‌رسانی اعضای هیأت علمی.
- دست‌یابی به راهکاری مناسب برای سیاست‌گذاری در امر سفارش و خرید منابع اطلاعاتی.
- الویت‌بندی در تهیه منابع اطلاعاتی مهم و پر استفاده بر اساس نتایج و یافته‌های پژوهش.

سوالات پژوهش

- وضعیت تحصیلی اعضای هیأت علمی سازمان چگونه است؟
- فعالیت‌های علمی-پژوهشی آنها بیشتر در چه حوزه موضوعی است؟
- اطلاعات موجود بیشتر در چه زمینه‌هایی مورد استفاده قرار می‌گیرد؟
- انواع اطلاعات مورد استفاده کدام‌ها هستند؟
- اطلاعات مورد نیاز بیشتر به چه زبانی است؟
- مهمترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده کدام است؟
- رایج‌ترین روش دسترسی به اطلاعات کدام است؟
- نقش اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی چقدر است؟
- مراکز اصلی تهیه و تأمین اطلاعات مورد نیاز کدامند؟

تاریخچه

نخستین بررسی‌های انجام شده در زمینه نیازهای اطلاعاتی، به سال‌های پس از جنگ جهانی دوم بازمی‌گردد. در آن سال‌ها به دلیل افزایش اطلاعات در زمینه علوم و فن‌آوری، مطالعه روی نیازهای اطلاعاتی و کاربرد اطلاعات نیز رو به افزایش نهاد. پس از جنگ جهانی دوم (سال ۱۹۴۶) جامعه‌شناسان و پژوهشگران علوم سیاسی در آمریکا به طور وسیع به استفاده از نیازسنجی روی آوردند. آنان به خوبی می‌دانستند که این ابزار در عین حال که می‌تواند مشارکت مردم را در اداره دمکراتیک جامعه

پس از ادغام دو وزارتخانه جهاد سازندگی و کشاورزی در سال ۱۳۷۹، تعداد اعضای هیأت علمی، پژوهشگران و کارشناسان سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی نیز افزایش یافته است. این در حالی است که شناخت دقیقی از امکانات و تجهیزات و منابع اطلاعاتی مورد نیاز آنها در دست نیست و قدر مسلم آنکه این امکانات نسبت به تعداد اعضای هیأت علمی و نیازهای اطلاعاتی روزافزون آنها به اندازه کافی افزایش نیافته است. بنابراین مشخص شدن ضرورت‌ها و نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی، دقیق‌تر می‌توان جهت پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی آنها گام برداشت. سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی وابسته به وزارت جهاد کشاورزی است و در حال حاضر حدود ۹۵ مؤسسه، مرکز و مجتمع آموزشی و تحقیقاتی را زیر پوشش دارد. بنا بر آمار موجود، در حال حاضر تعداد پرسنل تحت پوشش سازمان با احتساب کارکنان ستاد، بیش از ۱۴۰۰۰ نفر است که از این تعداد حدود ۲۴۰۰ نفر عضو هیأت علمی هستند. این سازمان با برخورداری از این تعداد نیروی متخصص، سهم به‌سزایی در امر آموزش و تحقیقات کشاورزی در سطح کشور دارد. با توجه به این که عمده‌ترین فعالیت اعضای هیأت علمی، تحقیق و مطالعه در حوزه‌های مختلف کشاورزی و علوم وابسته است و از طرف دیگر مهمترین عامل پیشبرد هر پژوهشی اطلاعات می‌باشد، ضرورت انجام چنین پژوهشی مبنی بر شناسایی دقیق نیازهای اطلاعاتی این طیف از محققان کشور اجتناب‌ناپذیر می‌نمود. تحقیق حاضر با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، قصد دارد نیازهای اطلاعاتی این عده از نیروهای متخصص سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی (۲۴۰۰ نفر عضو هیأت علمی) را مورد بحث و بررسی قرار دهد.

جامعه آماری و روش تحقیق

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل حدود ۲۴۰۰ نفر اعضای هیأت علمی شاغل در ستاد سازمان، موسسات، مراکز، دفاتر و ایستگاه‌های آموزشی و تحقیقاتی وابسته به سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی است. این تحقیق به روش پیمایشی از نوع توصیفی انجام شده و برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از پرسشنامه استفاده شده است. برای انجام تحقیق حاضر ابتدا در زمینه نیازهای اطلاعاتی مطالعات لازم به عمل آمد، سپس جامعه آماری و نحوه جمع‌آوری اطلاعات مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به کثرت جامعه آماری، به ناچار از جامعه نمونه شده است. برای تعیین جامعه نمونه از جدول Krejcie و Morgan (جدول تعیین میزان نمونه از روی اندازه جامعه مورد مطالعه) استفاده شده است. بر اساس جدول مورد نظر، جامعه نمونه ۳۳۱ نفر تعیین شد (۴). بنابراین پس از مشخص شدن جامعه آماری و تهیه پرسشنامه، تعداد ۳۳۱ نسخه از پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی (از مجموع مؤسسات و مراکز تحت پوشش به‌طور نمونه ۴۰ مرکز یا مؤسسه انتخاب و برای هر کدام تقریباً یک سوم تا یک دوم تعداد اعضای هیأت علمی شاغل در آن اداره پرسشنامه ارسال شد) در اختیار جامعه آماری قرار گرفت. از مجموع پرسشنامه توزیع شده ۲۶۵ نسخه (۸۰٪) عودت گردید که ۳ نسخه از آنها ناقص و فاقد اطلاعات لازم بود. در نتیجه تجزیه و تحلیل نهایی بر اساس استخراج داده‌های موجود در ۲۶۲ نسخه

مکی‌زاده در سال ۱۳۷۶ در پژوهشی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی اساتید محقق در دانشگاه شیراز به این نتایج دست یافت که مهمترین منابع مورد استفاده محققان در درجه اول مجلات فارسی و لاتین و در درجه دوم کتاب‌ها می‌باشند. علاوه بر آن محققان برای جستجوی اطلاعات مورد نیاز از چکیده‌نامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها و کتابشناسی‌های تخصصی بیشتری استفاده را می‌کنند. مهمترین مشکلات اساتید در دسترسی به اطلاعات، کمبود منابع اطلاعاتی در کتابخانه، محدودیت وقت، اشتغال زیاد، پراکندگی کتابخانه‌ها و عدم آگاهی از وجود منابع اطلاعاتی موجود ذکر شده است. بیشترین موارد مصرف اطلاعات انجام تحقیق و تدریس ذکر شده است (۶).

خوشنود در سال ۱۳۷۹ در پژوهشی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی مؤسسه بانکداری ایران وابسته به بانک مرکزی به این نتیجه رسید که مهمترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده اعضای هیأت علمی این مؤسسه کتاب با ۷۶٪ و نشریات ادواری با ۶۰٪ می‌باشند. متداولترین روش جستجوی اطلاعات، پایگاه‌های اطلاعاتی با ۳۲٪ و برگه‌دان‌ها با ۲۸٪ مورد استفاده و مراجعه قرار می‌گیرند. همچنین مهمترین انگیزه استفاده از اطلاعات، افزایش کارایی در تدریس با ۴۸٪، اجرای طرح‌های تحقیقاتی با ۳۶٪ و تألیف و ترجمه کتاب با ۳۲٪ به ترتیب در رتبه‌های یک تا سه قرار دارند (۵).

بشیری در سال ۱۳۸۰ تحقیقی با عنوان سنجش نیازهای اطلاعاتی محققان مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام وزارت جهاد سازندگی در قالب پایان‌نامه انجام داده است. یافته‌های این تحقیق که از لحاظ ماهیت، جامعه مورد مطالعه و موضوع به تحقیق حاضر نزدیکتر است، نشان می‌دهد که از میان منابع اطلاعاتی مورد نیاز محققان، به ترتیب کتاب، نشریات ادواری (مجلات)، بانک‌های اطلاعاتی و اینترنت از اهمیت بیشتری برخوردارند. ۶۱/۶ درصد از اطلاعات مورد نیاز محققان به زبان انگلیسی و ۳۷/۸ درصد به زبان فارسی است. در مجموع ۸۸/۵ درصد از اطلاعات در امر تحقیق، ۴۲ درصد برای روزآمدسازی اطلاعات، ۱۷ درصد در جهت پیشرفت کار، ۱۲/۴ درصد برای تدریس، ۱۱ درصد برای تألیف و ۲/۳ درصد برای پرکردن اوقات فراغت، مورد استفاده قرار می‌گیرد (۳).

اسدی در سال ۱۳۸۳ تحقیقی با عنوان بررسی تأثیر اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه تهران انجام داده است. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که بین گروه‌های آموزشی مختلف از لحاظ توانمندی در استفاده از اینترنت تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر آن دسته از اعضای هیأت علمی که توانایی بیشتری در بکارگیری اینترنت دارند تمایل بیشتری هم در استفاده از آن نشان می‌دهند (۱).

یاری زنگنه در سال ۱۳۸۴ تحقیقی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه خلیج فارس انجام داده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین انگیزه اعضای هیأت علمی از جستجو و کسب اطلاعات دستیابی به اطلاعات تخصصی و تدریس است. مهمترین منابع اطلاعاتی رسمی اعضای هیأت علمی در جستجوی اطلاعات کتاب و مجلات غیر فارسی است. علاوه بر این آنها ارتباط با متخصصان داخلی و خارج از کشور و حضور در گردهمایی‌های داخلی را به عنوان منابع غیر رسمی ذکر کرده‌اند. مهمترین روش جستجو و دستیابی به اطلاعات

موجب شود، نتایج حاصل از آن نیز می‌تواند به عنوان یک اهرم کنترل اجتماعی و هدایت جامعه به سمت اهداف دلخواه، مورد بهره‌برداری قرار گیرد. از سال ۱۹۵۰ با گسترش فعالیت‌های تولیدی صنایع و بنگاه‌های اقتصادی کشورهای صنعتی، لزوم توسعه فعالیت‌های بازاریابی در کشورهای دیگر و درک رفتار و ذائقه مصرف‌کنندگان، مطالعات نیازسنجی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. از دهه ۱۹۷۰ محافل علمی توجه بیشتری به نیازسنجی نشان داده‌اند. این توجه عموماً از سه انگیزه سرچشمه می‌گیرد: انگیزه‌های انسانی و بشر دوستانه؛ انگیزه‌های سیاسی؛ انگیزه‌های اقتصادی (۲).

در اینجا به اختصار مطالعات انجام شده در زمینه نیازهای اطلاعاتی را در دو بخش ذکر می‌گرد:

الف) خارج: در این بخش به چند مورد از مهمترین پژوهش‌هایی که در چند سال اخیر انجام شده است اشاره می‌شود.

Strasser در سال ۱۹۷۴ با انجام پژوهشی تحت عنوان نیازهای اطلاعاتی جراحان منطقه شمال نیویورک، نیازهای اطلاعاتی گروهی از جراحان را مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که عوامل مؤثری از قبیل زمان اخذ مدرک تحصیلی، موقعیت جغرافیایی و نوع شغل با نیازهای اطلاعاتی و استفاده از اطلاعات در ارتباط است. همچنین بین جراحان شاغل در امور آموزشی و جراحانی که به تحقیقات می‌پردازند در رابطه با استفاده از اطلاعات تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مجموع مقالات مندرج در مجلات تخصصی، اطلاعات همکاران و کتاب بیشترین موارد استفاده را نشان می‌داد (۱۰).

Royle و دیگران در سال ۲۰۰۲ در پژوهشی با عنوان ارزیابی نیازهای اطلاعاتی کارکنان سازمان مراقبت‌های دراز مدت از بیماران در اونتاریو کانادا، با تأکید بر نقش اطلاعات در انجام بهینه وظایف بهورزان به این نتیجه رسیدند که آنها از لحاظ نیازهای اطلاعاتی و میزان دسترسی به اطلاعات با هم تفاوت دارند. یافته‌های تحقیق نشان داد که کارکنان و بهورزان برای مقابله با مشکلات بهداشتی و سلامتی بیماران به منابع اطلاعاتی بیشتری نیاز دارند (۹).

Francis در سال ۲۰۰۵ پژوهشی با عنوان بررسی رفتار اطلاع‌یابی متخصصان علوم اجتماعی دانشگاه سنت آگوستین توباگو انجام داده است. نتایج این تحقیق نشان داد که کتاب مهمترین منبع برای تدریس و مجلات تخصصی مهمترین منبع اطلاعاتی برای تحقیق محسوب می‌شود. همچنین روش دستیابی الکترونیکی (دسترسی به منابع الکترونیکی) بیشتر از روش دستی (دسترسی به منابع چاپی) مورد استفاده قرار می‌گیرد. عدم دسترسی به متن کامل مقالات مندرج در مجلات تخصصی و کمبود منابع اطلاعاتی در کتابخانه این دانشگاه، به عنوان مهمترین مشکلات در تأمین نیازهای اطلاعاتی متخصصان ذکر شده است (۸).

ب) ایران: سابقه تحقیق در زمینه نیازهای اطلاعاتی در کشور ما چندان طولانی نیست و به دو یا سه دهه اخیر محدود می‌شود و اغلب پژوهش‌هایی نیز که در این حوزه انجام شده در قالب پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد می‌باشد. اما با این وجود بررسی‌هایی که توسط نگارنده به عمل آمده است، نشان می‌دهد که گرایش محققان طی سال‌های اخیر به انجام تحقیق در زمینه نیازهای اطلاعاتی رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است. در این بخش چند مورد از مهمترین پژوهش‌هایی که در چند سال اخیر انجام شده است مورد بررسی قرار می‌گیرد:

اوقات فراغت با فراوانی ۳۶ قرار دارد. با توجه به اطلاعات موجود در جدول ۲، در میان انواع اطلاعات مورد استفاده اعضای هیأت علمی، به ترتیب اطلاعات متن کامل (Full Text) با مجموع فراوانی ۲۵۵ (۳۵/۳ درصد) در رتبه اول قرار دارد و چکیده مقالات (Abstract) با مجموع ۲۰۹ پاسخ (۲۸/۹ درصد) در رتبه دوم قرار دارد. اطلاعات آماری با ۱۵۳ پاسخ (۲۱/۲ درصد) در ردیف سوم و نقشه و تصویر نیز با ۹۳ پاسخ (۱۲/۹ درصد) در ردیف چهارم جای می‌گیرند.

همانگونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، رتبه نخست مربوط به منابع اطلاعاتی به زبان انگلیسی است. به عبارت دیگر از مجموع ۲۶۲ نفر پاسخ‌دهنده، ۲۵۷ نفر (۹۸/۰۹ درصد) در درجه اول از منابع اطلاعاتی انگلیسی استفاده می‌کنند. در ردیف دوم، زبان فارسی با فراوانی ۱۴۰ (۵۳/۴ درصد) قرار می‌گیرد. منابع اطلاعاتی به زبان آلمانی با ۱۰ مورد در جایگاه سوم و زبان فرانسه با ۷ مورد در جایگاه چهارم قرار دارند. همچنین ۱۵ نفر هم‌گزینه سایر موارد را ذکر کرده‌اند که عبارتند از زبان لاتین ۵ مورد، زبان روسی ۳ مورد، عربی ۲ مورد، ترکی استانبولی ۲ مورد و ایتالیایی ۱ مورد.

شکل ۴ - اطلاعات مورد استفاده بر حسب قالب (محمل) اطلاعاتی را نشان می‌دهد. براساس اطلاعات این نمودار، انواع منابع اطلاعاتی مورد استفاده اعضای هیأت علمی به این شرح است: از مجموع ۲۶۲ نفر پاسخ‌دهنده، ۲۴۵ نفر (۹۳/۵ درصد) مجلات تخصصی را مهمترین منبع برای تهیه اطلاعات مورد نیاز خود ذکر کرده‌اند. اینترنت با ۲۴۴ مورد (۹۳/۱ درصد) در رتبه دوم، کتاب با ۲۰۱ مورد (۷۶/۷ درصد) در جایگاه سوم، گزارش‌های طرح‌های تحقیقاتی با ۱۸۷ مورد (۷۱/۷ درصد) در جایگاه چهارم، پایان‌نامه‌ها با ۱۴۹ مورد (۵۶/۸ درصد)، پایگاه‌های اطلاعاتی با ۱۳۶ مورد (۵۱/۹ درصد)، اسناد با ۸۰ مورد (۳۰/۵ درصد)، کاتالوگ و بروشور با ۴۵ مورد، پروانه‌های ثبت اختراع (Patents)، روزنامه‌ها با ۳۲ مورد و مواد سمعی و بصری با ۳۰ مورد در رتبه‌های پنجم تا دوازدهم قرار دارند.

بر اساس اطلاعات مندرج در شکل ۴، تعداد ۲۴۷ نفر (۹۴/۲ درصد) روش جستجو در منابع الکترونیکی (بانک‌های اطلاعاتی، اینترنت و...) را به عنوان مهمترین شیوه دستیابی به اطلاعات ذکر کرده‌اند. روش مطالعه منابع

را استفاده از برگه‌دان کتابخانه و مشورت با همکاران ذکر کرده‌اند. از منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی (اینترنت) برای کسب اطلاعات مورد نیاز استفاده می‌شود. مهمترین مشکلات اعضای هیأت علمی، فقدان منابع اطلاعاتی مورد نیاز در کتابخانه، عدم آگاهی از وجود منابع و کمبود وقت ذکر شده است (۷).

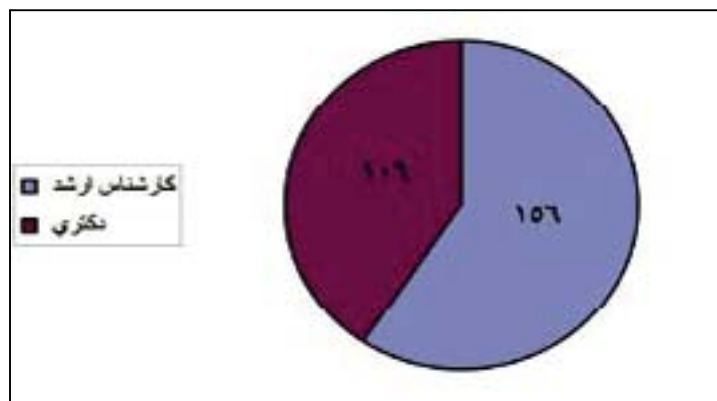
یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در قالب جداول و شکل‌های مختلف آمده و مبتنی بر پرسش‌های اساسی مطرح شده در شناسنامه طرح تحقیقاتی است. این نتایج علاوه بر شناسایی نیازهای اطلاعاتی، اهمیت منابع اطلاعاتی را نیز از لحاظ شکل، زبان و قالب اطلاعات مشخص ساخته است.

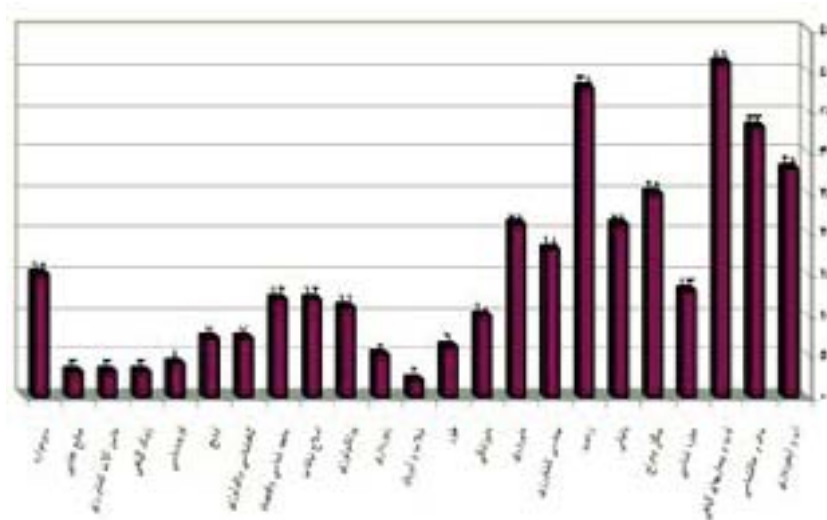
با توجه به اطلاعات موجود در شکل ۱، از مجموع ۲۶۲ نفر اعضای هیأت علمی سازمان که اقدام به تکمیل و ارسال پرسش‌نامه طرح تحقیقاتی نموده‌اند، ۱۵۶ نفر کارشناس ارشد و ۱۰۶ نفر دارای مدرک دکتری هستند.

با توجه به اطلاعات مندرج در شکل ۲، بیشترین فعالیت‌های تحقیقاتی اعضای هیأت علمی با توجه به رشته تحصیلی آنان به این ترتیب است: رشته آفات و بیماری‌های گیاهی با فراوانی ۴۱ در رتبه نخست قرار دارد. زراعت با فراوانی ۳۳ در رتبه دوم و خاک و خاکشناسی با فراوانی ۳۳ در جایگاه سوم قرار دارد. آب و آبخیزداری با فراوانی ۲۸، جنگل و مرتع با فراوانی ۲۵، باغبانی با فراوانی ۲۱ و دامپروری با فراوانی ۲۱ در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

اطلاعات مندرج در جدول ۱ حاکی از موارد استفاده از اطلاعات توسط اعضای هیأت علمی است. بر اساس پاسخ‌های دریافت شده، پژوهش و مطالعه با فراوانی ۲۵۵ (۹۷/۳ درصد) از کل پاسخ‌دهندگان) رتبه اول را به خود اختصاص داده است. دومین رتبه مربوط به انجام پروژه‌های تحقیقاتی با فراوانی ۲۱۷ (۸۲/۸ درصد)، و سومین رتبه به روزآمدسازی اطلاعات با فراوانی ۱۷۵ (۶۶/۸ درصد)، تعلق دارد. موارد بعدی استفاده از اطلاعات به ترتیب عبارتند از: تألیف (فراوانی ۱۳۹)، آموزش (فراوانی ۱۱۰)، تدریس (فراوانی ۱۰۲)، پیشرفت کار (فراوانی ۱۰۰) و در پایین‌ترین رتبه پرکردن

شکل ۱- وضعیت تحصیلی اعضای هیأت علمی

شکل ۲- حوزه‌های موضوعی فعالیت‌های تحقیقاتی اعضای هیأت علمی

اطلاعات اعضای هیأت علمی، کتابخانه مرکز یا مؤسسه تابعه (محل کار) اعضای هیأت علمی با ۱۹۹ مورد یعنی (۷۵/۹ درصد) مهمترین نقش را در تأمین اطلاعات مورد نیاز آنان دارد. کتابخانه‌های دانشگاهی با ۱۱۸ مورد (۴۵ درصد) رتبه دوم و کتابخانه شخصی (منزل) با ۱۱۲ مورد (۴۲/۷ درصد) رتبه سوم و کتابخانه مرکزی کشاورزی (سازمان تحقیقات) با ۶۷ مورد (۲۵/۵ درصد) رتبه چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ذیل گزینه سایر موارد نام ۱۰ کتابخانه مختلف ذکر شده بود که با (۳/۸ درصد) در جایگاه پنجم قرار می‌گیرد.

نتیجه‌گیری و بحث

از مجموع ۲۶۲ نفر عضو هیأت علمی که پرسشنامه مربوط به این طرح تحقیقاتی را تکمیل و ارسال نموده‌اند، ۶۰ درصد کارشناس ارشد و ۴۰ درصد دارای مدرک دکتری هستند. بنابراین تعداد اعضای هیأت علمی با مدرک کارشناس ارشد تقریباً یک و نیم برابر اعضای هیأت علمی با مدرک دکتری هستند. اما در همین رابطه نتایج تحقیق یاری زنگنه (۷) نشان می‌دهد که ۸۴/۴ درصد از مجموع جامعه اطلاعاتی آن را کارشناس ارشد و ۱۵/۶ درصد دارای مدرک دکتری هستند. یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که از لحاظ حوزه موضوعی بیشترین فعالیت‌های تحقیقاتی اعضای هیأت علمی، به ترتیب در زمینه آفات و بیماری‌های گیاهی، زراعت، خاک و خاکشناسی، آب و آبخیزداری، جنگل و مرتع، باغبانی و دامپروری است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پژوهش و مطالعه مهمترین عامل و انگیزه استفاده از اطلاعات محسوب می‌شود و پس از آن انجام پروژه‌های تحقیقاتی و روزآمدسازی اطلاعات قرار دارد. در میان انواع اطلاعات مورد استفاده، به ترتیب اطلاعات متن کامل (Full Text)، چکیده مقالات (Abstract) و اطلاعات آماری بیشترین کاربرد را دارد و از لحاظ زبان نیز منابع اطلاعاتی به زبان انگلیسی بیشترین مورد استفاده قرار می‌گیرند. در مجموع مهمترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده به لحاظ شکل منبع اطلاعاتی به ترتیب اولویت عبارتند از مجلات تخصصی، اینترنت، کتاب، گزارش طرح‌های تحقیقاتی، پایان‌نامه‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی، اسناد، کاتالوگ و بروشور، پروانه‌های ثبت اختراع (Patents)، روزنامه و در نهایت مواد سمعی و بصری. این نتایج در

اطلاعاتی چاپی با فراوانی ۱۹۶ (۷۴/۸ درصد) به‌عنوان دومین روش کسب اطلاعات ارزیابی شده است. شرکت در همایش‌ها و سمینارها با فراوانی ۱۳۸ (۵۲/۷ درصد) سومین روش، مشورت با متخصصان و صاحب‌نظران با فراوانی ۱۱۰ (۴۱/۹ درصد) در جایگاه چهارم و گزینه سایر موارد با فراوانی ۳ در رتبه پنجم قرار دارد.

بر اساس نظرات ارائه شده در خصوص میزان تأمین نیازهای اطلاعاتی از طریق اینترنت، تعداد ۲۳ نفر معتقدند که حداکثر ۱۰ درصد از اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق اینترنت به دست می‌آورند. ۴۱ نفر بین ۱۰ تا ۲۰ درصد و ۴۵ نفر حدود ۲۰ تا ۳۰ درصد؛ ۵۹ نفر حدود ۳۰ تا ۴۰ درصد؛ ۳۷ نفر حدود ۴۰ تا ۵۰ درصد؛ و ۵۵ نفر هم معتقدند که بیش از ۵۰ درصد از اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق اینترنت به دست می‌آورند. بر اساس نتایج به دست آمده در نمودار شماره ۱۰ در مورد محل تأمین

جدول ۱- موارد استفاده از اطلاعات از نظر اعضای هیأت علمی

موارد استفاده	فراوانی	فراوانی نسبی
پژوهش و مطالعه	۲۵۵	۹۷/۳
تدریس	۱۰۲	۳۸/۹
آموزش	۱۱۰	۴۲
تألیف	۱۳۹	۵۳
روزآمدسازی اطلاعات	۱۷۵	۶۶/۸
پیشرفت کار	۱۰۰	۳۸/۲
پرکردن اوقات فراغت	۳۶	۱۳/۷
انجام پروژه‌های تحقیقاتی	۲۱۷	۸۲/۸

جدول ۲ - میزان استفاده از اطلاعات بر حسب نوع اطلاعات

نوع اطلاعات مورد استفاده	فراوانی	فراوانی نسبی
اطلاعات آماری	۱۵۳	۲۱/۲
چکیده مقالات (Abstract)	۲۰۹	۲۸/۹
متن کامل (Full Text)	۲۵۵	۳۵/۳
نقشه و تصویر	۹۳	۱۲/۹
سایر موارد	۱۳	۱/۸
جمع	۷۲۳	۱۰۰

جمع‌بندی و پیشنهاد

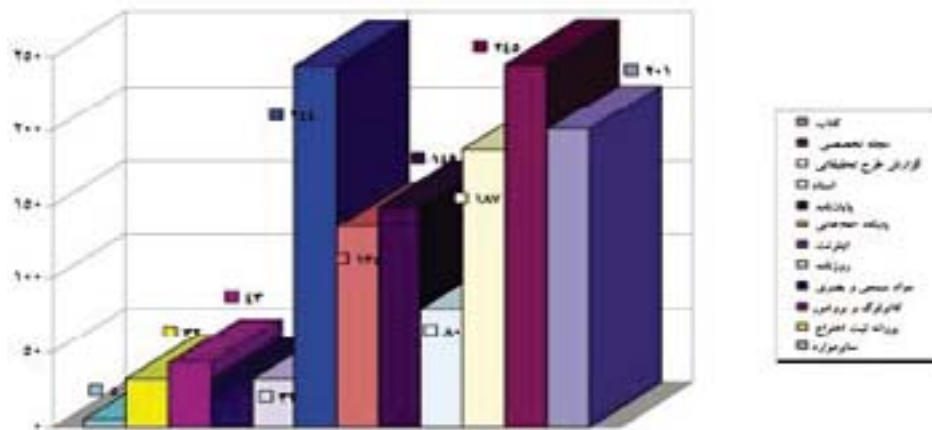
با توجه به اینکه تازه‌ترین یافته‌های تحقیقاتی، نخست در مجلات تخصصی منعکس می‌شود و با در نظر گرفتن این نکته که در حال حاضر مرکز اطلاعات و مدارک علمی سالانه حدود ۶۰۰ عنوان مجله علمی معتبر (عمدتاً به زبان انگلیسی) را مشترک می‌باشد - برخی از این نشریات در آرشیوهای موجود در مؤسسات تحقیقاتی تحت پوشش سازمان مانند مؤسسه واکسن و سرم‌سازی رازی و... دارای بیش از ۵۰ سال سابقه دارند- لازم است توسط مدیران و دست‌اندرکاران تمهیداتی اندیشیده شود تا نسبت به تأمین بودجه و اعتبار لازم جهت اشتراک مستمر این مجلات اقدام لازم صورت گیرد تا فاصله یا وقفه‌ای در آرشیو مجلات پیش نیاید. با توجه به نقش و اهمیت اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی پیشنهاد می‌شود برای آشنایی بیشتر اعضای هیأت علمی با مهارت‌های جستجو و بازیابی اطلاعات، کارگاه‌های آموزشی توسط کارشناسان مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی در ستاد سازمان یا در مراکز و مؤسسات برگزار شود. بر اساس یافته‌های تحقیق کتابخانه‌های مستقر در مرکز یا مؤسسه تابعه (محل کار)، بیشترین محل مراجعه اعضای هیأت علمی برای تهیه اطلاعات مورد نیاز به شمار می‌روند. لذا با توجه به نزدیکی مسافت و سهولت دسترسی آنها به این گونه مجموعه‌ها، پیشنهاد می‌شود نسبت به تقویت بنیه علمی و تجهیز این مجموعه‌ها از سوی مسئولین و دست‌اندرکاران دقت بیشتری اعمال گردد. همچنین لازم است تمهیداتی اندیشیده شود تا کتابخانه‌های مذکور با به‌خدمت گرفتن کتابداران متخصص و تهیه و بکارگیری امکانات و تجهیزات فنی اطلاع‌رسانی، بتوانند به‌طور اساسی پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی باشند. علاوه بر موارد ذکر شده، حدود یک سوم از پاسخ‌دهندگان استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی را اشاره کرده‌اند و دو سوم دیگر تاکنون از این خدمات بهره‌برداری نکرده‌اند. این مسئله نشان می‌دهد که مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی باید برای شناساندن خدمات و توانمندی‌هایش

مقایسه با اکثر پژوهش‌هایی که در این حوزه انجام شده در اغلب موارد همخوانی و در برخی موارد نیز مغایرت دارد. به عنوان مثال، نتایج تحقیق مکی‌زاده (۶)، مهمترین منابع اطلاعاتی اساتید را مجلات داخلی، مجلات خارجی و کتاب و بیشترین موارد استفاده از اطلاعات را تحقیق و تدریس ذکر کرده است. بشیری (۳)، مهمترین منابع اطلاعاتی مورد نیاز محققان را به ترتیب کتاب، نشریات ادواری، بانک‌های اطلاعاتی و اینترنت ذکر کرده است و بیشترین کاربرد اطلاعات را تحقیق، روزآمدسازی اطلاعات و پیشرفت کار اشاره کرده است. Francis (۸) مهمترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده متخصصان علوم اجتماعی را کتاب و مجلات تخصصی و بیشترین کاربرد را تدریس و انجام تحقیق ذکر کرده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، ۹۵/۸ درصد از اعضای هیأت علمی به اینترنت دسترسی

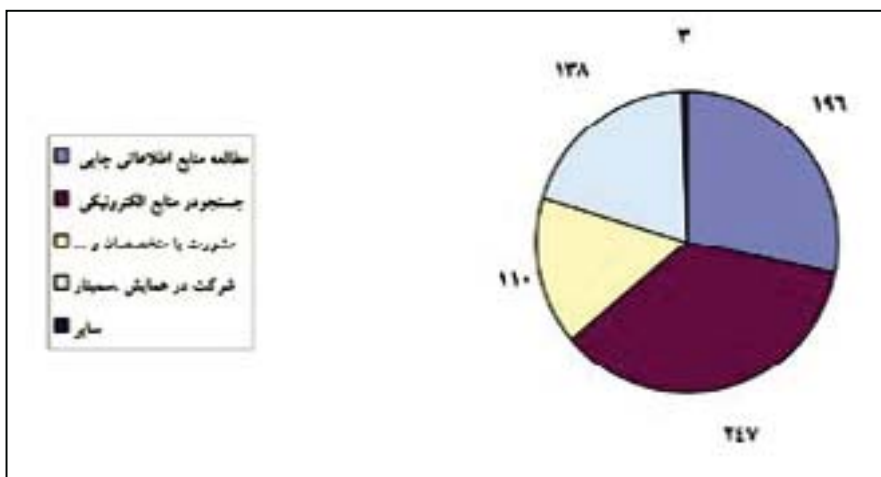
جدول ۳ - میزان استفاده از اطلاعات بر حسب زبان

منابع مورد استفاده (زبان)	تعداد	درصد
انگلیسی	۲۵۷	۹۸/۰۹
فارسی	۱۴۰	۵۳/۴
آلمانی	۱۰	۳/۸
فرانسه	۷	۲/۶۷
سایر زبان‌ها	۱۵	۵/۷۲

دارند و فقط ۴/۲ درصد به اینترنت دسترسی ندارند. همچنین از بین کسانی که به اینترنت دسترسی دارند، حدود ۹۰ درصد از پست الکترونیکی (Email) نیز برای تهیه اطلاعات مورد نیاز خود استفاده می‌کنند. در ارتباط با روش‌های دستیابی به اطلاعات، اغلب پاسخ‌دهندگان مراجعه حضوری به کتابخانه را معمولترین روش دستیابی به اطلاعات ذکر کرده‌اند. از دیگر روش‌های دسترسی به اطلاعات به ترتیب پست الکترونیکی، مکاتبه، درخواست از طریق تلفن و فاکس (ارسال فرم‌های درخواست) ذکر شده است.

شکل ۳ - اطلاعات مورد استفاده بر حسب قالب (محمل) اطلاعاتی

شکل ۴ - شیوه‌های کسب اطلاعات

فراهم نمودند تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از همکاران طرح آقایان دکتر گیلوری، آقای خداجوی، فهیمی فرد و سرکار خانم ذبیحی فریدیان و همکاران محترم مرکز و کسانی که در مراحل مختلف انجام طرح، بنده را یاری رسانده‌اند به نحو شایسته تشکر می‌نمایم.

منابع مورد استفاده

۱ - اسدی، مریم. ۱۳۸۴؛ مطالعه تأثیر استفاده از اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی رشته‌های مختلف دانشگاه تهران. مجموعه مقالات آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی. به کوشش رحمت‌الله فتاحی و دیگران. مشهد: مرکز آستان قدس رضوی.

بیش از پیش تلاش کند. توجه به یافته‌های این تحقیق می‌تواند به مدیران و دست‌اندرکاران کمک کند تا هنگام انتخاب و سفارش منابع اطلاعاتی، دقیقتر و مناسبتر تصمیم‌گیری کنند. پیشنهاد دیگر اینکه تلاش کنیم با تشویق و ترغیب مسئولان کتابخانه‌ها و نهادهای اطلاع‌رسانی مستقر در مراکز تحقیقاتی تحت پوشش وزارت جهاد کشاورزی، نظام امانت بین کتابخانه‌ای و اشتراک منابع راه‌اندازی و گسترش یابد.

سپاسگزاری

لازم می‌دانم از جناب آقای حافظیان، مدیر کل محترم وقت آن زمان مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی که شرایط انجام این تحقیق را

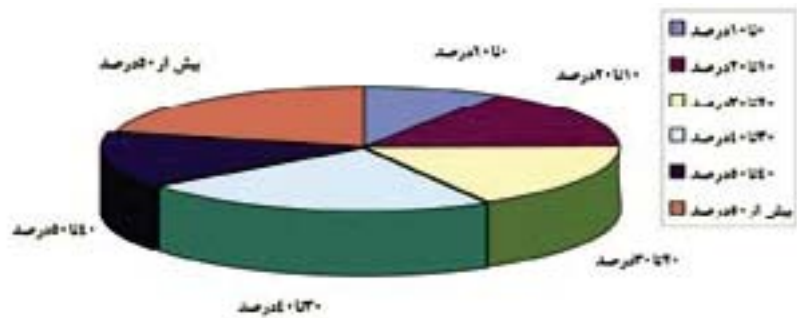

دانشگاه خلیج فارس. اطلاع‌شناسی. سال سوم، شماره ۱ و ۲، پاییز و زمستان.

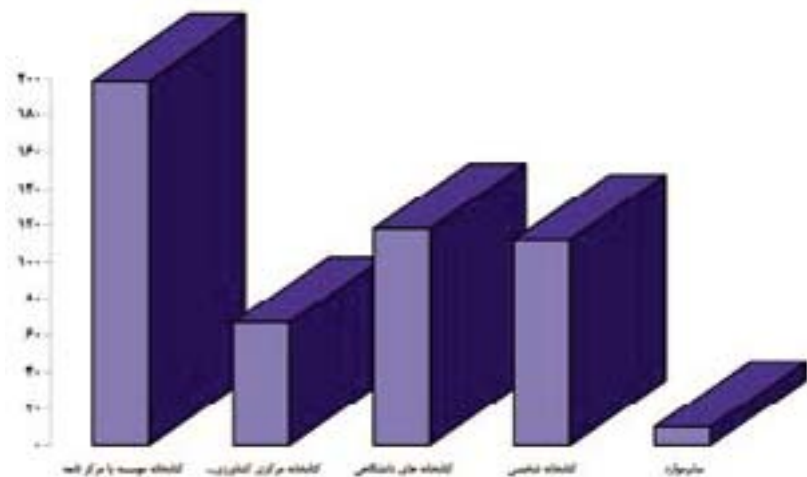
8- Francis H. 2005; The Information seeking behavior of social science faculty, the University of the West Indies. St. Augustine. 31(1): p. 67-72.

9- Royle, Joan A.; Blythe, Jennifer; Brozil, Kevin; Montemuro, M.; Church, Anne; Cipryk, Fred. 2002; Assessing The information needs of staff in two long-term care organizations. Educational Gerontology, Vol. 28(3). P. 189-205.

10- Strasser, Theresa C. 1978; The in Formation needs of prachicing physicians in north eastern Newyork State. Bulletin of Medical library association, Vol. 66, No. 2: p. 200-209.

شکل ۵ - میزان تأمین اطلاعات از طریق اینترنت

شکل ۶ - کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تأمین‌کننده اطلاعات

- ۲ - بابایی، محمود، ۱۳۷۸؛ نیازسنجی اطلاعات. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- ۳ - بشیری، جواد. ۱۳۸۰؛ سنجش نیازهای اطلاعاتی محققان مراکز تحقیقات وزارت جهاد سازندگی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد کتابداری، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد تهران - شمال). تهران.
- ۴ - پاول، رونالد، ۱۳۷۹؛ روش‌های اساسی پژوهش برای کتابداران. ترجمه نجلا حریری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز انتشارات علمی.
- ۵ - خوشنود، فاطمه، ۱۳۷۹؛ بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی مؤسسه بانکداری ایران وابسته به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال ۷۹-۱۳۷۸. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد کتابداری، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد تهران - شمال). تهران.
- ۶ - مکی‌زاده تفتی، بی‌بی فاطمه، ۱۳۷۶؛ بررسی نیازهای اطلاعاتی دانشجویان رشته پزشکی در مقاطع تحصیلی، فیزیوپاتولوژی، کارآموزی و کارمندی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد کتابداری، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. تهران.
- ۷ - یاری زنگنه، مرضیه، ۱۳۸۴؛ بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی